

ISHRANA DOJENČADI I MALE DJECE U KONTEKSTU Covida-19

Sažetak br. 2 (v1)
(30. mart 2020.)

Za podršku nosiocima implementacije u pogledu priprema i odgovora na pandemiju Covida-19, svakih deset (10) dana, kako se budu pojavljivale nove informacije i dokazi, vršiće se izrada i ažuriranje niza kratkih smjernica zasnovanih na egzaktnim podacima (dokazima). Ovaj sažetak sadrži informacije koje se specifično tiču ishrane dojenčadi i male djece (IYCF) u kontekstu Covida-19. Ovaj sažetak ne obuhvata šire mjere za ublažavanje i odgovor koje su dostupne u drugim smjernicama. Kao profesionalci u oblasti nutricionizma, nastavićemo unapređivati sopstveno razumijevanje praktičnih rješenja za provedbu programa u kontekstu Covida-19. Dokumentovanje i širenje iskustava stečenih kroz naučene lekcije, kao i novih dokaza, biće od ključnog značaja za provedbu najprikladnijih i najdjelotvornijih odgovora na aktuelnu pandemiju.

Ovaj Sažetak objedinjuje preporuke o ishrani dojenčadi i male djece u kontekstu pandemije Covida-19. Preporuke su usklađene s privremenim smjernicama SZO *Kućna njega pacijenata oboljelih od Covida-19 koji imaju blage simptome i upravljanje njihovim kontaktima* (17. mart 2020.), *Kliničko upravljanje teškim akutnim respiratornim infekcijama (SARI) u slučaju sumnje na bolest Covid-19* (13. mart 2020.) i *Operativne smjernice za ishranu dojenčadi u vanrednim situacijama* (2017.).

KLJUČNE PORUKE I PRIORITETI

1. Programi i usluge za zaštitu, promociju i podršku optimalnom dojenju (rano i isključivo dojenje), dopunskoj hrani koja je sigurna i primjerena uzrastu te načinima ishrane treba da ostanu ključna komponenta programa i odgovora za mlađu djecu u kontekstu Covida-19.
2. Majkama kod kojih postoji sumnja na Covid-19 ili je potvrđeno da su oboljele od Covida-19, a nalaze se u kućnoj izolaciji, treba savjetovati da nastave primjenjivati preporučene načine ishrane¹ uz obavezno pridržavanje mjera opreza u pogledu higijene tokom hranjenja.
3. U okviru planova za ublažavanje posljedica uskladiti i koordinirati oblasti kao što su ishrana, zdravlje, dostupnost hrane i sredstava za život, poljoprivreda, WASH (voda, sanitarni uslovi i higijena), socijalna zaštita i mentalno zdravlje te psiho-socijalna podrška radi ciljanog obezbjeđivanja ovih usluga dojenčadi i maloj djeci u kontekstu Covida-19.
4. Prilikom preduzimanja aktivnosti koje se implementiraju putem odgovarajućih sistema (hrana, zdravlje, voda, sanitarni uslovi i higijena, te socijalna zaštita) prioritet treba dati pružanju preventivnih usluga za ublažavanje uticaja pandemije na ishranu i blagostanje male djece uz obezbjeđivanje snažne povezanosti s ranim otkrivanjem i liječenjem djece sa zaostajanjem tjelesne težine u odnosu na visinu.
5. Puno poštovanje Međunarodnog kodeksa o stavljanju na tržište zamjena za majčino mlijeko i naknadno donesenih rezolucija WHA (uključujući WHA 69.9 i pripadajuće smjernice SZO o okončanju neprimjerene promocije hrane za dojenčad i malu djecu) u svim kontekstima u skladu s preporukama iz Operativnih smjernica IFE.

6. Ne treba tražiti niti prihvatati donacije, stavljanje na tržište i promocije nezdravih namirnica – s visokim sadržajem zasićenih masti, slobodnog šećera i/ili soli.

ZAŠTITA, PROMOCIJA I PODRŠKA ISHRANI DOJENČADI I MALE DJECE KOD KUĆE

Uprkos varijacijama u zavisnosti od konteksta i brzom razvoju situacije, aktualna preporuka u kontekstu Covida-19 je da se pojedince kod kojih postoji sumnja ili imaju potvrđene blage simptome liječi kod kućeⁱⁱ. Briga za dojenčad i majke u kućnim uslovima stoga iziskuje primjenu mjera za prevenciju i kontrolu infekcija koje preporučuje SZOⁱⁱⁱ. U okolnostima ograničene dostupnosti i otežanog pristupa tržištima i zdravstvenim ustanovama ili u slučaju zabrane kretanja, zajednicama i domaćinstvima će biti potrebne informacije i podrška u pogledu ishrane dojenčadi i male djece. Intenziviranje zaštite, promocije i podrške odgovarajućoj ishrani dojenčadi i male djece stoga predstavlja ključnu mjeru u čijoj primjeni treba uzeti u obzir kontekst konkretnih prepreka i uskih grla u zemlji. U nastavku su navedene ključne preporuke i razmatranja na osnovu globalnih smjernica i dosadašnjih iskustava:

Preporuka	Ključna razmatranja
<p>Majkama kod kojih postoji sumnja na Covid-19 ili je potvrđeno da su oboljele od Covida-19, a nalaze se u kućnoj izolaciji, treba savjetovati da se tokom hranjenja pridržavaju neophodne respiratorne higijene^{iv}.</p>	<p>Bez obzira na način hranjenja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Majke obavezno treba da peru ruke vodom i sapunom u ključnim vremenskim tačkama, uključujući prije i poslije kontakta s dojenčetom. • Redovno sapunom i vodom čistite površine u kući s kojima je majka bila u dodiru. • Ako majka ima respiratorne simptome, prilikom hranjenja ili brige o dojenčetu preporučuje se upotreba maske za lice, ako je dostupna. Kao alternativno rješenje može se koristiti lokalno dostupna ili prilagođena maska za lice. • Majka sa svojim dojenčetom treba da održava fizičku distancu od drugih ljudi (najmanje 1 m) i da izbjegava dodirivanje očiju, nosa i usta. <p>Dojilje^v</p> <ul style="list-style-type: none"> • Majkama treba savjetovati/preporučiti da nastave dojiti i u slučaju da za dojenče ili malo dijete postoji sumnja, vjerovatnoća ili potvrda oboljenja od Covida-19 ili bilo koje druge bolesti. <p>Vještačka ishrana</p> <ul style="list-style-type: none"> • Majkama treba savjetovati/preporučiti da dojenče ili malo dijete hrane pomoću šoljice i da operu ruke sapunom i vodom prije rukovanja šoljicama, flašicama, dudama itd. i da ograniče broj njegovatelja koji hrane dojenče.
<p>Intenzivirati podršku porodicama u pogledu toga čime, kad i kako da hrane malu djecu kod kuće tokom perioda dopunske ishrane koristeći praktične komunikacijske platforme za komuniciranje s porodicama u kontekstu Covid-19^{vi}.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • U okolnostima potencijalno ograničene dostupnosti i smanjenih mogućnosti za odabir hranljivih prehrambenih proizvoda na nivou domaćinstva, u kombinaciji s povećanim obavezama roditelja usljed zabrane kretanja, njegovatelji mogu biti preplavljeni odgovornostima u pogledu ishrane i brige o djeci. Prilikom odlučivanja, roditeljima će od pomoći biti specifične smjernice o dopunskoj hrani i načinima ishrane koji su sigurni i primjereni uzrastu koje se distribuiraju putem digitalnih i elektronskih medija i društvenih mreža. • Njegovateljima treba pružati praktične, izvodljive i

	<p>kontekstualno prilagođene savjete i informacije o značaju zdrave ishrane i rješenjima koja će porodicama omogućiti da održavaju zdravu ishranu njihove male djece, zajedno s unosom higijenski ispravne i ukusne pijaće vode.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ako je pristup svježim proizvodima otežan, identifikujte zdrave namirnice kojima ćete zamijeniti svježe proizvode^{vii}, ograničite upotrebu visoko prerađenih namirnica s niskom hranljivom vrijednosti koje obično sadrže puno zasićenih masti, slobodnih šećera i soli, i izbjegavajte zaslađena pića i prelazna mlijeka za dojenčad. Važno je da mala djeca konzumiraju dovoljne količine voća i povrća, integralnih žitarica te proteina iz različitih izvora. Ove vrste namirnica mogu biti svježe spremljene, sušene, konzervirane ili smrznute. • Ove informacije treba prilagoditi tako da odgovaraju na konkretne prepreke u skladu s prevladavajućim odgovorom na Covid-19 u datoj zemlji.
<p>Intenzivirati promociju sigurnog ponašanja u pogledu higijene, naročito pranja ruku sapunom u svim kritičnim vremenskim tačkama i praktikovanja sigurne pripreme i rukovanja hranom s ciljem smanjenja rizika od prenošenja Covida-19.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prije pripreme ili uzimanja hrane, njegovatelji treba da postupaju u skladu s preporučenim ponašanjem u pogledu higijene, kao što je pranje ruku sapunom i redovno čišćenje i dezinfekcija prostora u kom se priprema hrana^{viii}. • Obezbijediti ugrađivanje ciljanih, kontekstualno prilagođenih i praktičnih/izvodljivih poruka o sigurnoj higijeni u sve relevantne komunikacijske prilike te osigurati usklađenost i dosljednost njihovog sadržaja kroz sve komunikacijske kanale preko kojih se emituju kako bi se osigurao njihov domet i primjena. • U sredinama u kojima je uobičajeno da se jede iz zajedničke zdjele ili da se djeca hrane rukom, poželjno je da dijete jede svojom kašikom iz svog tanjira kako bi se izbjeglo prenošenje virusa.^{ix}
<p>Osigurati da jednostavne, praktične i kontekstualno prilagođene informacije o zdravim opcijama ishrane za malu djecu u okolnostima zabrane kretanja i finansijskih prepreka budu dostupne porodicama putem svih raspoloživih komunikacijskih kanala (digitalni i elektronski mediji, društvene mreže).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Istražite inovativne načine za pružanje usluga podrške zajednicama i porodicama, kao što su mobilne tehnologije, društvene mreže, radio stanice, poruke putem mobilnih telefona, obavještenja za zajednicu, obavještenja o bitnim prodajnim mjestima koja rade (npr. supermarketi, prodavnice hrane), TV itd. • Koristite prednosti društvenih mreža, interneta i masovnih medija kako biste plasirali potrebne informacije, opovrgli i razjasnili dezinformacije i zablude i podržali porodice tako što ćete pružiti praktična, izvodljiva i kontekstualno prilagođena rješenja za malu djecu, u kontekstu ograničene dostupnosti svježeg voća i povrća. • Postojeći resursi poput radio-džinglova, animacija i videozapisa, kao što je UNICEF-ov serijal kratkih filmova o prvoj hrani, mogu se preuzeti na mobilne telefone kako bi ih njegovatelji mogli konsultovati kada su im potrebne informacije o tome čime, kada i kako da hrane svoje dijete^x. Global Health Media je takođe izradio kratke filmove za podršku dojenju (uključujući ručno izdavanje majčinog mlijeka) koji su dostupni na njihovom sajtu^{xi}.

PRUŽANJE USLUGA ISHRANE DOJENČADI I MALE DJECE PUTEM RAZLIČITIH PLATFORMI

U okolnostima poremećaja u pružanju usluga putem ustanova i terenskih službi tokom trajanja mjere zabrane kretanja nameće se potreba za iznalaženjem inovativnih i praktičnih načina pružanja osnovnih usluga putem sistema koji su odgovorni za djelovanje u oblastima **hrane, zdravlja, vode, sanitarnih uslova i higijene, te socijalne zaštite** kako bi se zajednicama i porodicama pružila podrška u održavanju adekvatne ishrane i blagostanja dojenčadi i male djece. U nastavku su navedene preporuke i ključna razmatranja za pružanje usluga ishrane dojenčadi i male djece putem različitih sistema i platformi:

Preporuka	Ključna razmatranja
<p>Podrška vladama u jačanju povoljnog okruženja za podršku pružanju usluga za dojenčad i malu djecu između sistema koji su odgovorni za djelovanje u oblastima hrane, zdravlja, vode, sanitarnih uslova i higijene, te socijalne zaštite</p>	
<p>U okviru planova za ublažavanje posljedica uskladiti i koordinirati oblasti kao što su ishrana, zdravlje, dostupnost hrane i sredstava za život, poljoprivredu, WASH (voda, sanitarni uslovi i higijena), socijalna zaštita i mentalno zdravlje, te psiho-socijalna podrška radi ciljanog obezbjeđivanja ovih usluga dojenčadi i maloj djeci u kontekstu Covid-19.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Osigurati usklađenost i koordinaciju prilikom pregledanja i implementacije planova relevantnih sektora za ublažavanje posljedica radi podrške ciljanom obezbjeđivanju ovih usluga dojenčadi i maloj djeci u kontekstu Covid-19. Uskladiti planove pripravnosti i krizne planove sektora/klastera koji su odgovorni za djelovanje u oblastima ishrane, dostupnosti hrane i sredstava za život, poljoprivrede, WASH (voda, sanitarni uslovi i higijena), socijalne zaštite i mentalnog zdravlja, te psiho-socijalne podrške u pogledu kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih mjera podrške porodicama za obezbjeđivanje hranjive, zdrave i higijenski ispravne ishrane dojenčadi i male djece u kontekstu Covid-19.
<p>Osigurati usklađenost s Međunarodnim kodeksom o stavljanju na tržište zamjena za majčino mlijeko i naknadno donesenim rezolucijama WHA (uključujući 69.9).</p>	<ul style="list-style-type: none"> Pratite eventualna kršenja Kodeksa i prijavite ih nacionalnim vlastima, mehanizmu za koordinaciju klastera/sektora ishrane i međunarodnim posmatračima. Podržite vladu u izradi politika i procedura za praćenje i postupanje u slučajevima kršenja Kodeksa u skladu s pravilima SZO/UNICEF mreže NetCode. Tipična kršenja Kodeksa se odnose na etiketiranje dojenačkih formula, upravljanje zalihama i donacije. Važno je podići svijest zdravstvenih radnika o obavezama koje imaju u skladu s Kodeksom (kompanije koje proizvode zamjene za majčinsko mlijeko mogu iskoristiti ovu situaciju kako bi pokušale da promoviraju svoje proizvode kroz sistem zdravstvene zaštite), te paralelno s tim objavljivati i prenositi informacije o Kodeksu i mehanizmima za prijavljivanje slučajeva njegovog kršenja. Majkama treba objasniti da je bezbjedno da doje svoju djecu.
<p>Vlade i partneri ne treba da traže niti prihvataju donacije zamjena za majčino mlijeko (ZMM), dopunske hrane i opreme za hranjenje.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Iskustva pokazuju da donacije zamjena za majčino mlijeko (ZMM) od strane proizvođača dovode do povećane upotrebe zamjenske hrane i smanjenja dojenja. Iz tog razloga, Svjetska zdravstvena skupština (WHA) je navela da ni u jednom dijelu zdravstvenog sistema ne bi smjelo biti nikakvih donacija besplatnih ili subvencionisanih zaliha zamjena za majčino mlijeko. Ova zabrana se primjenjuje i u vanrednim uslovima, kada WHA poziva vlade da osiguraju da se sve potrebne zamjene za majčino mlijeko kupuju, distribuiraju i koriste u

	<p>skladu sa strogim kriterijumima. Više detalja o tome možete naći u Operativnim smjernicama za ishranu dojenčadi u vanrednim situacijama^{xiii}.</p>
<p>Prilikom preduzimanja aktivnosti koje se implementiraju putem sistema koji su odgovorni za djelovanje u oblastima hrane, zdravlja, vode, sanitarnih uslova i higijene, te socijalne zaštite, prioritet treba dati pružanju preventivnih usluga za ublažavanje uticaja pandemije na ishranu i blagostanje male djece uz obezbjeđivanje snažne povezanosti s ranim otkrivanjem i liječenjem djece sa zaostajanjem tjelesne težine u odnosu na visinu.</p>	
<p>Pružanje usluga putem sistema koji je odgovoran za djelovanje u oblasti hrane u kontekstu Covida-19</p>	
<p>Osigurati dostupnost svježe hrane i osnovnih namirnica za djecu, žene i porodice održavanjem pristupa lokalnim pijacama, prodavnicama i radnjama (kako fizičkog pristupa tako i pristupa putem interneta).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da lokalne pijace, prodavnice i radnje nastave s radom i isporučuju svježu hranu za djecu, žene i porodice. Ove pijace/prodavnice/radnje treba da se pridržavaju preporučenih higijenskih praksi, uključujući čišćenje površina i proizvoda (kroz obezbjeđivanje higijenskih vlažnih maramica/sredstava za dezinfekciju ruku) i striktno sprovođenje mjere održavanja fizičkog rastojanja od najmanje 1 metar. • Podsticati porodice da prilikom kupovine hrane za malu djecu prednost daju svježim i zdravim prehrambenim namirnicama (kao što je prethodno objašnjeno). • Podsticati maloprodajne objekte da svježe voće i povrće postavljaju na vidljivo mjesto i da ga prodaju po povoljnim cijenama. • Najsiromašnije zajednice će vjerovatno najviše trpjeti zbog poremećaja u sistemu snabdijevanja hranom i niskih primanja pa im stoga treba pružiti podršku u obezbjeđivanju zdrave ishrane. Ako hranljive namirnice poskupe, takva nesigurnost može rezultirati povećanom kupovinom nekvalitativnih namirnica, uključujući visoko prerađene namirnice s visokim sadržajem zasićenih masti, slobodnih šećera i/ili soli koje imaju duži vijek trajanja. Posebnu pažnju treba posvetiti obezbjeđivanju kontinuiteta snabdijevanja ovih zajednica hranljivim, svježim prehrambenim namirnicama po pristupačnim cijenama.
<p>Pružiti smjernice zajednicama i porodicama o kupovini zdrave hrane u kontekstu Covida-19.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Dati porodicama preporuke o vrstama hrane kojima treba dati prednost, kao i savjete o pripremi hrane kod kuće (može se obezbijediti link na vijest kada bude objavljena?). • Podsjetite porodice da su visoko prerađene zapakovane namirnice često manje zdrave i sadrže velike količine zasićenih masti, slobodnih šećera i/ili soli. Pružiti smjernice porodicama o pravilnom čitanju i tumačenju podataka na etiketama – uključujući prednju stranu pakovanja, deklaracije o prehrambenim vrijednostima i popis sastojaka – kako bi prepoznale zdravije prehrambene opcije.
<p>Kontrolisati stavljanje na tržište, promovisanje ili masovnu distribuciju nezdrave hrane za djecu koja sadrži velike količine zasićenih masti, slobodnih šećera i/ili soli.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Treba izbjegavati neprimjereno stavljanje na tržište i promovisanje nezdrave komercijalne hrane za dojenčad i malu djecu jer to može ugroziti isključivo i nastavljeno dojenje. To takođe može odvratiti negovatelje od hranjenja djece raznovrsnom hranom koja je pripremljena kod kuće i stvoriti zavisnost od kupovnih proizvoda. • Treba obeshrabrivati masovnu distribuciju nezdravih namirnica za djecu za potrebe ciljane ili opšte distribucije od strane vlade i

	<p>partnera.</p> <ul style="list-style-type: none"> Namirnice koje ne ispunjavaju preporuke SZO^{xiv} u pogledu zdrave ishrane mogu da ugroze lokalnu upotrebu hrane i preporučene prehrambene prakse i doprinesu ekspanziji potrošnje nezdravih namirnica. Vlade i partneri ne treba da traže niti prihvataju donacije nezdravih namirnica za potrebe ciljane ili opšte distribucije tokom odgovora Vlade i partnera na vanrednu situaciju.
<p>Vlade i partneri ne treba da traže niti prihvataju donacije nezdravih namirnica koje sadrže veliku količinu zasićenih masti, slobodnih šećera i/ili soli^{xiii}.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Takav angažman nosi rizik od percepcije da vlada i njeni partneri podržavaju određene trgovačke marke ili proizvode. Saradnja s kompanijama koje proizvode nezdravu hranu može naštetiti ugledu vlada domaćina, donatorskih vlada i zajednica. Takođe može doprinijeti utisku da je to u suprotnosti s naporima koji se preduzimaju s ciljem prevencije gojaznosti. Kompanije koje se bave proizvodnjom zamjena za majčino mlijeko treba i dalje da budu isključene iz bilo koje donacije u naturi, finansijskog angažmana ili partnerstva u vezi sa zajednički brendiranim proizvodima.
<p>Pružanje usluga putem sistema koji je odgovoran za djelovanje u oblasti zdravlja u kontekstu Covid-19</p>	
<p>U zdravstvenim ustanovama, djecu koju su rodile majke kod kojih postoji sumnja, vjerovatnoća ili potvrda oboljenja od Covid-19 treba hraniti u skladu s preporučenim smjernicama za hranjenje dojenčadi, uz pridržavanje neophodne respiratorne higijene tokom hranjenja^{xv}.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Uspostaviti sigurne protokole za dojenje^{xvi} za inficirane majke i politike za izbjegavanje široke distribucije i donacija zamjena za majčino mlijeko, pri čemu je neophodno obezbijediti odgovarajuću podršku u vidu dojenačkih formula za djecu mlađu od 6 mjeseci kod kojih ne postoji mogućnost dojenja. Majkama treba savjetovati/preporučiti da nastave dojiti i u slučaju da za dojenče ili malo djeteta postoji sumnja, vjerovatnoća ili potvrda oboljenja od Covid-19 ili bilo koje druge bolesti.
<p>Majkama i dojenčadi treba obezbijediti stručnu podršku za dojenje ukoliko je to potrebno i treba im omogućiti da upražnjavaju fizički kontakt kožom o kožu i primjenu brige o dojenčetu prema kengur-metodi te da ostanu zajedno i da borave i spavaju u istoj prostoriji (<i>rooming-in</i>) tokom dana i noći, pogotovo odmah nakon porođaja tokom uspostavljanja dojenja, bez obzira na to da li kod majke ili dojenčeta postoji sumnja, vjerovatnoća ili potvrda oboljenja od Covid-19</p>	<ul style="list-style-type: none"> Kao i kod svih vjerovatnih, potvrđenih ili suspektih slučajeva oboljenja od Covid-19, simptomatske majke koje doje ili upražnjavaju fizički kontakt kožom o kožu ili primjenjuju brigu o dojenčetu prema kengur-metodi treba da praktikuju neophodnu respiratornu higijenu (kao što je, nošenje maske za lice), uključujući i tokom hranjenja. Ako majka ima respiratorne simptome, preporučuje se korištenje maske za lice kada je majka u blizini djeteta (ako je to moguće), pranje ruku prije i poslije kontakta s djetetom, i redovno čišćenje i dezinfekcija površina s kojima je simptomatska majka bila u kontaktu.
<p>U situacijama kada je zbog teže bolesti uslijed Covid-19 ili drugih zdravstvenih komplikacija majka spriječena da brine o djetetu ili nastavi direktno dojiti, treba je podsticati i podržavati da izdaja mlijeko i da izdojeno mlijeko na siguran način daje svom dojenčetu, uz primjenu odgovarajućih higijenskih mjera.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Ako majka izdaja mlijeko rukom, ručnom ili električnom pumpom, neophodno je da opere ruke prije izdavanja ili dodirivanja pumpe ili bilo kog dijela flašice i da poslije svake upotrebe pravilno očisti pumpu. Izdojeno mlijeko treba davati djetetu uz pomoć čiste šoljice i/ili kašike, po mogućnosti od strane osobe koja nema znake ili simptome bolesti. Ako je majka previše bolesna da bi direktno dojila ili izdajala

	<p>mlijeko ili je mlijeko iz banke humanog mlijeka nedostupno, neophodno je obezbijediti odgovarajuću zamjenu za majčino mlijeko^{xvii}, u zavisnosti od običaja koji vrijede u datoj kulturi, prihvatljivosti datog rješenja za majku i dostupnosti usluga.^{xviii}</p>
<p>Svim trudnicama i majkama koje imaju dojenčad i malu djecu, bez obzira na to da li kod njih ili njihove dojenčadi ili male djece postoji sumnja, vjerovatnoća ili potvrda oboljenja od Covida-19, treba obezbijediti savjetovanje, osnovnu psiho-socijalnu podršku i praktičnu podršku u vezi s ishranom dojenčadi i male djece.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • U okolnostima Covida-19 usluge interpersonalnog i grupnog savjetovanja kroz zdravstvene ustanove i programe u zajednici biće pružane u ograničenom obimu. Gdje god se usluge savjetovanja pružaju kroz zdravstvene usluge i programe u zajednici, fizičke posjete treba svesti na najmanju moguću mjeru i treba podsticati korištenje sredstava za virtuelnu komunikaciju (kao što su telefoni, društveni mediji i sl.) radi informisanja porodica o dojenju i ponašanjima koja se tiču dopunske ishrane u ključnim vremenskim tačkama, npr. po otpustu majke i dojenčeta iz zdravstvene ustanove, u fazi prelaska s isključivog dojenja na pravovremenu dopunsku ishranu. • U okolnostima panike, mjera zabrane kretanja i brige za članove porodice, trudnice i dojilje se mogu naći pod velikim stresom. Osnovna psiho-socijalna podrška treba da predstavlja ključnu komponentu savjetovanja^{xix}.
<p>Pružanje usluga putem sistema koji je odgovoran za djelovanje u oblasti vode, sanitarnih uslova i higijene u kontekstu Covida-19</p>	
<p>Intenzivirati ugrađivanje poruka o sigurnim higijenskim praksama za malu djecu putem inovativnih komunikacijskih kanala – digitalni i elektronski mediji i društvene mreže – u pružanje usluga ishrane kroz sisteme koji djeluju u oblastima zdravlja, vode, sanitarnih uglova i higijene, te socijalne zaštite.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • U slučaju operativnog pružanja usluga putem zdravstvenih i drugih platformi, obezbijediti ugrađivanje preporučenih higijenskih praksi (kao što je pranje ruku sapunom i redovno čišćenje i dezinfekcija površina na kojima se priprema hrana) u savjetovanje i podršku. • Moguće je da će u kontekstu Covida-19 pružanje usluga (interpersonalnog i grupnog) savjetovanja kroz ustanove, platforme u zajednici i sistem socijalne zaštite biti otežano pa će za slanje ključnih poruka o sigurnoj pripremi hrane, hranjenju, čuvanju hrane kao i o značaju higijenski ispravne i ukusne pijače vode za malu djecu biti neophodno koristiti virtuelne kanale (kao što su digitalni mediji i aplikacije na društvenim mrežama). • Osigurati ugrađivanje usklađenih poruka o sigurnoj higijeni u sve relevantne komunikacijske prilike i različite komunikacijske kanale kroz zdravstveni sistem kako bi se osigurao njihov domet i primjena.
<p>Pružanje usluga putem sistema koji je odgovoran za djelovanje u oblasti socijalne zaštite u kontekstu Covida-19</p>	
<p>Poboljšati pristup hranljivim i zdravim prehrambenim artiklima u kombinaciji sa savjetovanjem o ishrani kroz programe i usluge socijalne zaštite (direktna ili indirektna pomoć u hrani), za dojenčad i malu djecu. Ovo može obuhvatiti obezbjeđivanje opcija za hranjive prehrambene namirnice ili vitaminske i mineralne dodatke ishrani</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Obezbeđivanje opcija za hranjive prehrambene namirnice i vitaminske i mineralne dodatke ishrani treba obavezno biti praćeno odgovarajućim porukama, savjetovanjem i podrškom u pogledu ishrane dojenčadi i male djece. • Ako očekujete prekide u snabdijevanju, prilikom pozicioniranja proizvoda prednost dajte osnovnim nutritivnim proizvodima (mikronutrijenti u prahu, dodaci ishrani na bazi lipida, vitamin A itd.). Takođe treba razmotriti mogućnost pretpozicioniranja dojenačkih formula za dojenčad mlađu od šest mjeseci koja nisu

<p>u cilju poboljšanja kvaliteta ishrane male djece.</p>	<p>dojena^{xx}.</p> <ul style="list-style-type: none"> • U kratkoročnom periodu može biti potrebe za pružanjem pomoći u osnovnoj hrani (npr. direktna pomoć ili cjenovni popusti) za ranjive kategorije stanovništva kako bi se obezbijedio pristup hranljivim namirnicama. Ove napore bi trebalo povezati s dugoročnim mjerama, kao što je podrška ostvarivanju sredstva za život u cilju održavanja zdravih praksi. • Monitoring i praćenje pružanja usluga je od ključnog značaja kako bi se obezbijedio obuhvat dojenčadi i male djece kojima su usluge najpotrebnije (kao što su neuhranjena djeca).
<p>Kada usluge socijalne zaštite uključuju dodatke ishrani ili distribuciju hrane, izbjegavajte obezbjeđivanje nezdravih namirnica u okviru alternativnih aranžmana i izbjegavajte partnerstva s kompanijama za proizvodnju hrane i pića koje proizvode nezdravu hranu u održavanju ovih usluga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Podizanje svijesti vlade i partnera u vezi s rizicima koji su povezani s prihvatanjem donacija nezdrave hrane u vanrednim situacijama i/ili partnerstvima s kompanijama koje proizvode nezdravu hranu. • Organizacije koje su uključene u odgovor na vanredne situacije na nivou države mogu razmotriti mogućnost udruživanja radi zajedničkog objavljivanja prilagođenih smjernica za zemlje po tom pitanju, naročito u vezi s obezbjeđivanjem nutritivnog kvaliteta hrane koja se obezbjeđuje u okviru alternativnih pristupa, kao što su pružanje hrane u zajednici, obroci za ponijeti, kućna dostava ili bonovi za hranu.

NERIJEŠENA PROGRAMSKA PITANJA ČIJEM RJEŠAVANJU TREBA PRISTUPITI S POJAVOM NOVIH DOKAZA

- Koliko je izvodljivo koristiti digitalne tehnološke platforme za pružanje usluga individualnog savjetovanja i podrške njegovateljima o pitanjima hranjenja dojenčadi i male djece u slučajevima kada više nije moguće uživo držati sesije interpersonalnog savjetovanja s njegovateljima i grupnog savjetovanja?
- Koliko je izvodljivo promovirati korištenje kućnih obogaćenih proizvoda (kao što su višestruki mikronutrijenti u prahu, dodaci ishrani na bazi lipida) za poboljšanje kvaliteta ishrane djece u područjima u kojima je dostupnost takvih dodataka otežana kroz zdravstveni sistem i apoteke?
- Koja su najprikladnija pravila za djelovanje s privatnim sektorom na obezbjeđivanju hranljivih namirnica za malu djecu u kontekstu ove pandemije?

KORISNE SMJERNICE I RESURSI

- UNHCR/UNICEF/WFP/SZO. Ishrana dojenčadi i male djece u kontekstu pandemije Covida-19, Istočna, centralna i južna Afrika. Objavljeno 26. marta 2020.
- Operativne smjernice o ishrani dojenčadi u vanrednim situacijama: https://www.enonline.net/attachments/3127/Ops-G_English_04Mar2019_WEB.pdf
- UNICEF-ove programske smjernice za poboljšanje ishrane male djece tokom perioda dopunske ishrane: https://mcusercontent.com/fb1d9aabd6c823bef179830e9/files/1c81003c-e36d-4788-90e1-191610423755/Complementary_Feeding_Guidance_2020_portrait_ltr_web2.pdf
- Smjernice SZO o kliničkom upravljanju Covidom-19: [https://www.who.int/publications-detail/clinical-management-of-severe-acute-respiratory-infection-when-novel-coronavirus-\(ncov\)-infection-is-suspected](https://www.who.int/publications-detail/clinical-management-of-severe-acute-respiratory-infection-when-novel-coronavirus-(ncov)-infection-is-suspected)
- Privremene smjernice SZO za kućnu njegu pacijenata oboljelih od Covida-19 koji imaju blage simptome i upravljanje njihovim kontaktima: [https://www.who.int/publications-detail/home-care-for-patients-with-suspected-novel-coronavirus-\(ncov\)-infection-presenting-with-mild-symptoms-and-management-of-contacts](https://www.who.int/publications-detail/home-care-for-patients-with-suspected-novel-coronavirus-(ncov)-infection-presenting-with-mild-symptoms-and-management-of-contacts)
- UNICEF Bolest koju izaziva koronavirus (Covid-19) – Šta roditelji treba da znaju: <http://www.unicef.org/stories/novel-coronavirus-outbreak-what-parents-should-know>
- UNICEF, ILO i UN Women, 2020. Politike prilagođene porodicama i druge politike o dobrim praksama na radnom mjestu u kontekstu Covida-19: ključni koraci koje mogu preduzeti poslodavci <https://www.unicef.org/documents/family-friendly-policies-and-other-good-workplace-practices-context-covid-19-key-steps>
- SZO, 2020. Kućna njega pacijenata oboljelih od Covida-19 koji imaju blage simptome i upravljanje njihovim kontaktima: [https://www.who.int/publications-detail/home-care-for-patients-with-suspected-novel-coronavirus-\(ncov\)-infection-presenting-with-mild-symptoms-and-management-of-contacts](https://www.who.int/publications-detail/home-care-for-patients-with-suspected-novel-coronavirus-(ncov)-infection-presenting-with-mild-symptoms-and-management-of-contacts)
- GTAM, 2020. Covid-19: Sažetak dostupnih smjernica za praktičare koji djeluju u oblasti ishrane u vanrednim situacijama: <http://nutritioncluster.net/resources/gtam-covid19-nutrition-technical-brief-20200313-final/>

FUSNOTE

ⁱ Dojenje treba započeti u roku od 1 sat. Isključivo dojenje treba nastaviti prvih 6 mjeseci uz pravovremeno uvođenje odgovarajuće, sigurne i uzrastu primjerene dopunske hrane u dobi od 6 mjeseci, uz nastavak dojenja do 2. godine starosti ili više.

ⁱⁱ SZO preporučuje da svi laboratorijski potvrđeni slučajevi budu izolovani i zbrinuti u ustanovama zdravstvene zaštite. SZO preporučuje da se trijaža svih osoba kod kojih postoji sumnja na Covid-19 a koje imaju tešku akutnu respiratornu infekciju izvrši na tački prvog kontakta sa sistemom zdravstvene zaštite te da hitnu medicinsku pomoć treba započinjati na osnovu težine bolesti. U situacijama kada izolacija u zdravstvenoj ustanovi nije moguća za sve slučajeve, SZO naglašava da prioritet treba dati onima kod kojih postoji najveća vjerovatnoća od razvijanja loših ishoda. Ako se u zdravstvenim ustanovama ne mogu izolovati svi blagi slučajevi, onda će možda biti potrebno da se osobe s blagim simptomima bolesti i bez faktora rizika izoluju u ne-zdravstvenim objektima, kao što su prenamijenjeni hoteli, stadioni ili sportske dvorane, gdje mogu ostati do povlačenja simptoma i dok laboratorijski testovi na Covid-19 ne budu negativni.

ⁱⁱⁱ Briga za majke i dojenčad koja imaju Covid-19: IPC i dojenje. Kliničko upravljanje teškom akutnom respiratornom infekcijom (SARI) kod sumnje na bolest Covid-19. Privremene smjernice SZO-a. (13. mart 2020.)

https://www.who.int/csr/disease/coronavirus_infections/case-management-ipc/en/

^{iv} U sredinama u kojima je česta smrtnost dojenčadi usljed dijareje, respiratornih infekcija i infektivnih oboljenja, poznati rizici u vezi sa zamjenskom ishranom odnose prevagu nad bilo kojim mogućim rizikom od prenošenja Covida-19 dojenjem (koji do sada nije prijavljen).

^v SZO Osnove dojenja i brige o dojenčetu (<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/107481/e79227.pdf>)

-
- ^{vi} Za više informacija o tome čime, kad i kako hraniti malu djecu tokom perioda dopunske ishrane, pogledajte UNICEF-ove Smjernice za programiranje o poboljšanju ishrane male djece tokom perioda dopunske ishrane. New York: Fond Ujedinjenih nacija za djecu, 2020. https://mcusercontent.com/fb1d9aabd6c823bef179830e9/files/1c81003c-e36d-4788-90e1-191610423755/Complementary_Feeding_Guidance_2020_portrait_ltr_web2.pdf
- ^{vii} U fazi izrade: UNICEF-ova web stranica o ishrani dojenčadi i male djece koje će biti stavljena u funkciju u narednih nekoliko dana
- ^{viii} https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43546/9789241594639_eng.pdf
- ^{ix} Za više informacija o specifičnim smjernicama koje se odnose na programiranje o higijeni u kontekstu Covid-19 pogledajte UNICEF-ovo Uputstvo za programiranje o higijeni https://unicef.sharepoint.com/:b:/r/sites/EMOPS-2019nCoV/DocumentLibrary1/WASH%20COVID19/COVID19%20Hygiene%20Programming%20Guidance_March10.pdf?csf=1&e=PGsu10
- ^x UNICEF-ov serijal kratkih filmova o prvoj hrani dostupan je na sajtu UNICEF-a https://www.unicef.org/nutrition/102823_The%20video%20series.html i na sajtu Global Health Media <https://globalhealthmedia.org/videos/>
- ^{xi} Videozapisi o dojenju: iako se ovi videozapisi ne odnose konkretno na kontekst Covid-19, oni sadrže korisne informacije i savjete o tome kako podržati dojenje, uključujući ručno izdavanje mlijeka. <https://globalhealthmedia.org/videos/breastfeeding/>
- ^{xii} Za više detalja pogledajte Operativne smjernice za ishranu dojenčadi u vanrednim situacijama (2017.). <https://www.enonline.net/operationalguidance-v3-2017>
- ^{xiii} Primjeri nezdravih namirnica uključuju, između ostalog, slatkiše, čips od krompira ili kukuruza, bezalkoholna pića kao što su gazirani napici i mlijeko s ukusom čokolade, instant rezance, kekse/kolače/vafle/torte, pice, pite i hamburgere i drugu brzu hranu.
- ^{xiv} Za više detalja o preporuci SZO o zdravoj ishrani, pogledajte <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/healthy-diet>
- ^{xv} U sredinama u kojima je česta smrtnost dojenčadi usljed dijareje, respiratornih infekcija i infektivnih oboljenja, poznati rizici u vezi sa zamjenskom ishranom odnose prevagu nad bilo kojim mogućim rizikom od prenošenja Covid-19 dojenjem (koji do sada nije prijavljen).
- ^{xvi} Majkama i dojenčadi treba omogućiti da upražnjavaju fizički kontakt kožom o kožu i primjenu brige o dojenčetu prema kengur-metodi te da ostanu zajedno i da borave i spavaju u istoj prostoriji (rooming-in) tokom dana i noći, bez obzira na to da li kod majke ili dojenčeta postoji sumnja, vjerovatnoća ili potvrda oboljenja od Covid-19. Takođe pogledajte Smjernice SZO: zaštita, promovisanje i podrška dojenju u ustanovama koje pružaju usluge zdravstvene zaštite majkama i novorođenčadi <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259386/9789241550086-eng.pdf>
- ^{xvii} U slučajevima gdje majčino mlijeko nije dostupno, odgovarajuće zamjene za majčino mlijeko uključuju: dojenačku formulu koja je spremna za konzumaciju ako je dojenče mlađe od 6 mjeseci i ultra-termički prerađeno (UHT) mlijeko i dopunsku ishranu ako je dojenče/beba starosti 6-23 mjeseca.
- ^{xviii} U bilo kom dijelu ustanova koje pružaju usluge zdravstvene zaštite majkama i novorođenčadi, ili od strane bilo kog osoblja, ne smije se vršiti promocija zamjena za majčino mlijeko niti se smiju prihvatati donacije flašica i dudu za hranjenje i varalica ili donacije zamjena za majčino mlijeko. Zdravstvene ustanove i njihovo osoblje treba da poduče majke/njegovatelje kako da na siguran način pripreme mlijeko i kako da ga daju dojenčetu pomoću šolje sa širokim usnikom ili šolje i kašike. Zdravstvene ustanove i njihovo osoblje ne smiju davati dojenčadi flašice i dudu za hranjenje ili druge proizvode obuhvaćene Međunarodnim kodeksom o stavljanju na tržište zamjena za majčino mlijeko i naknadno donesenim rezolucijama WHA. Imajte na umu da se ne preporučuje dojenje od strane zamjenske dojilje u sredinama u kojima postoji visoka prevalencija HIV-a, a mogućnost korištenja mlijeka iz banke humanog mlijeka treba uzeti u obzir samo ako su obuhvaćene odgovarajuće usluge skrininga i pasterizacije.
- ^{xix} Važno je obratiti pažnju na fizičko i mentalno zdravlje njegovatelja i omogućiti im podršku u skladu s njihovim potrebama prilikom svakog kontakta sa zdravstvenim službama. Pogledajte Operacionalizacija brige i njege u funkciji ranog dječjeg rasta i razvoja <https://nurturing-care.org/wp-content/uploads/2019/07/Operationalizing-NC.pdf>
- ^{xx} UNICEF-ove Smjernice o obezbjeđivanju i korištenju zamjena za majčino mlijeko u humanitarnom kontekstu. New York: Fond Ujedinjenih nacija za djecu, 2018. http://www.unicefinemergencies.com/downloads/eresource/docs/2.3%20Nutrition/Unicef_BMS_R05.1_Interactive.pdf